

Tanker om det danske Sprogs nye og gamle

Kbh.
1766

Tillykke med din eBog

Du har modtaget en eBog via **Det Kongelige Biblioteks EOD-service**.

Vi håber, du vil finde den både nyttig og let at anvende. eBogen er leveret til dig som en søgbar PDF-fil, og det giver dig nogle særlige anvendelses-muligheder.

Hvordan du bruger eBogen

Læse på din skærm

Du kan åbne og læse eBogen via din almindelige PDF-reader, der ligeledes giver dig mulighed for at bladere mellem siderne og zoome i teksten.

Udskrive på din printer

Du kan skrive hele – eller enkelte sider af - eBogen ud på din egen printer.

Gemme på din computer

Du kan let gemme eBogen på din private computer, USB-nøgle eller diskette.

Søge tekst

Du kan søge efter ord, dele af ord eller hele sætninger, i eBogen ved at bruge PDF-Reader'ens indbyggede søgefacilitet. Denne finder du ved at klikke på ikonet "Search" , eller trykke på tastaturknapperne [Ctrl+f].

Kopiere og genbruge tekst

Du kan kopiere tekst fra eBogen ved at klikke på ikonet "Select toolbar" , indramme den tekst, du ønsker kopieret og trykke på tastaturknapperne [Ctrl+c]. Du indsætter teksten, hvor du ønsker det, ved at klikke [Ctrl+v].

Kopiere og genbruge billeder

Du kan kopiere billeder fra eBogen ved at klikke på ikonet "Snapshot Tool" og indramme billedet, du ønsker kopieret. Du indsætter billedet, hvor du ønsker det, ved at klikke [Ctrl+v].

Betingelser for brug

Bruger du eBøger fra Det Kongelige Biblioteks EOD-service accepterer du samtidig de betingelser, der knytter sig til brugen af disse pdf-filer. Den vigtigste af disse betingelser er, at du kun må anvende eBøgerne til personlig ikke-kommerciel brug.

Læs alle betingelserne på <http://books2ebooks.eu/odm/html/kb/da/agb.html>

om det

Danste Sprögg

nye og gamle Tilstand

dg

Forbedring

ti

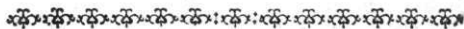
det Danske Folk;

og i sær til

alle fornuftige og ærlige

Lærde og retsfindige

D a n s k e M æ n d.

Kjøbenhavn, 1766.

Trykt hos Kongelig Universitets Bogtrykker,

Andreas Hartvig Godiche.

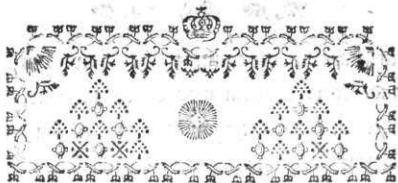
B. H. Hill

B.U.H.

Imprimatur.

Mart. Hübner.

Mine saa Sælfskabs Brødre, endskjønt de ere velsindede og duelige nok, saa ere de dog meget seene og tungfærdige. Nu har vi saa lang en Tiid siddet og stiltiende betragtet det gamle og nye Danske Sprog: Længe nok har vi betænket os, om vi ikke skulle skrive noget om dette Ene, siden andre skrive uden Betænkning, i allehaande vanskelige og vigtige Materier.

Nye Projecter ere ikke rare i disse Tider; Enhver vil sige noget til Statens Bedste; meener ogsaa at han er i Stand dertil, siden her overalt forsikres at i vores oplyste Tider er Wiisdom og Lærdom, bleven langt større og almindeligere, end nogensindetilsorn. Men jeg og mine Kamerader, vi

allene have oplevet en meget slet Alder; den overmaade større Lærdom gjør os ret til Barbarer, og den alt fore klare Lysning skærer os saa jevnlig i Dynnene, at vi ere næsten blevne stoffblinde. Derfor er det os tienligst at blive i Tuusmørket, hvor vi fand dog see noget, men ingen fand see os. Vi fand bedre fige derud fra ind i den oplyste Verden end de derfra fand see ind i Mørket til os. Jeg vil da udvælge noget gammelt Tøj, for at betragte; thi der er gierne mindre Glands ved gamle Ting end nye. Det rette Danske Sprog bliver nu meer og meer gammelt; derfor vil vi fæste vores Dyne derhen og vi haabe at denne korte Fornøjelse vil ingen af de vore Landsmænd misunde os, der have med det nymodige Danske Sprog at bestille, og arbejds daglig paa at omstøbe og poliere det, saa at dets usædvanlige Skin er allerede bleven for mit og mine Staldbrødres svage Syn, gandske usfordrageligt. En bundløs Videnskab, en usigelig Bestalenhed, en overmaade fin Smag, disse Himmel-flyvende Væsener vil aldrig fiere sig om vores plumpe Jdrætter. Tiden er kort; vi maa derfor skynde

os, og jeg vil uden Hyklerie, dog med Anstændighed tale noget om vores gammel nye Modersmaal.

Det Sprog som tilforns gik over hele Norden, fornemmelig over de trende Riger og udbredde sig ogsaa til endeel nær og fjer liggende Lande, kaldtes Danst Tunge: Det er intet Brovteri; der findes urygkelige Beviser for. Vore Naboer som paastaer at dette Sprog kaldes Gotisk eller Gotamaal maa see hvorledes de fandt gotgiore det: Nordmændene kaldte den Danst Tunge almindeligst Norrone, hvilket betyder Nordisk Sprog. Mundarten var i Norge, Sverrige og Danmark næsten den samme, de samme Ord og Talemaader. Til Sagen, Engelland, og et Stykke Af Frankrige naaede vist nok den Danst Tunge; endskiont disse Rigers Dialecter bleve siden meget forskiellige. Man veed at nærværende Materie er delicat: Det Tydsk Sprog vil være det ældste, x det allerædelste, og det oprindelige for den Danst Tunge, samt for alle de Sprog som dermed stode i nogen Foreening. Ja nogle have paastaet, det

var Kilden til det Græske og Latinske. Saa
 store ere vi ikke paa det. / Vi ansee med Erbo-
 dighed vore Forsædres Esterretninger, som meene
 at det gamle Danske Sprog til deels indstammer
 fra det Græske: Det er oyensynligt at der ere
 mangfoldige overeenskommende Ord i begge
 Sprog. Det største Beviis dertil skulde man søge
 i det Gothiske eller saa kaldet Mæso-Gothiske,
 som er midt imellem begge og slægter dog det
 Tydske endnu meere paa. / Jeg holder for, med
 Torfæus, at alligevel er vores Sprog ikke kommet
 fra de benævnte Gothen. Hvilke Sprog ere de
 ældste, og give andre Sprog Oprindelse, det er
 meget vanskeligt at gøtgjøre naar der fattes Histo-
 riske Beviser. En forud dommende Landsmands
 Indbildning kand let gjøre sit Modersmaal til den
 første og rigeste Kilde. Men en fornuftig Værd
 har nok at bestille med at vise Sproggenes Over-
 eensstemmelse: Dette kand han gjøre med Vished
 og saadant Arbejde, er baade ham og andre desto-
 meere behageligt, at det støder ingen af de Bed-
 kommende. Vi ære sandelig det Tydske Sprog
 baade

baade for dets Eldes, men især for dets Reenheds Skyld, da det i Henseende til andre nu levende Beskiendte og Paaslægtede har indtaget saa lidet af fremmede Ord. Det Engelske maa, for samme Skyld staae langt tilbage. Det Franske, Italienske, Spanske, &c. behøve vi ikke at nævne.

Men naar vores gamle Danske Sprog kommer tillige i Overveelse; da give vi det strax Fortrin, af mange uomstødelige Grunde, langt fra at tilstaae det er yngre end det Tydske, og endnu fiær, at det er dets Afledning. Man bekiender jo Udenlands, at endeel Tydske og flere berømte Nationer, ere kommen ud fra Dannemark, og dertil kunde med endnu bedre Grund, paastaaes at Navnet til det Tydske Land og Folk er kommet af Forstningen fra et lidet Herret i Jylland, end at det er fra en Tevto. eller Tuisco. En opponerer: Vel an! Saa have da de Tydske fra første Færd havt deres Tydske Sprog i Dannemark; de Danske ligeledes: Følgelig er det Danske Sprog af Begyndelsen det samme som det Tydske. Vi

fand gierne svare Ja, men da meener vi at dette er just det gamle Danske Sprog som vi tale om, og det nu levende Tyske, folgelig ogsaa det Ældre eller den bekiendte Theoriska er da nedstammet derfra. Bille de vel have sluttet saaledes? Nej! Vi vil heller ikke være meget paastaende, endskiont vi med søye kunde det; thi mange af de ældere fremmede Skribentere, som ere uinteresserede, giette og domme os til Fordeel, og de andre fand vi billigen vrage, hvor som helst de falde ind i Nordiske Historier, og berette et og andet om vore Forfædre, meer eller anderledes end vores egne troesværdige Skrifter. Thi Fortællingerne ere gierne uforstaaelige og urigtige, rimeligst fordi andre Nationer have aldrig forstaaet vor Sprog, og derfor havt lidet med os at bestille. Kommer vor Opponent atter, og frembyder det Tyske Sprog som Kilden til det Danske, da spørge vi ham billig hvorfor? En Tysker eyer os jo flere Stamme-Ord end vi eyer ham: Vores Sprog opløser Ordene naturligere end hans: De nedstammende og sammensatte Ord, beholde i sig Stamme-Ordene, lidet eller

eller intet forandrede: Bores gamle Sprog er ordentligere, rigere, og med et Ord, langt meere fuldkomment. / Det foromtalte Gothiske var ret smukt, ja ypperligt, og i Henseende til Ordentligheden og Kortheden, havde det fiendelige Fortrin over det Gammel-Endske, Angel-Saxiske &c. Men den Danske Tunge var ret en Dronning iblant alle disse Sprog. Thi ihvorvel det Gothiske med dets regelmæssige Korthed slægter det Latinske og Græske paa, i Stilen og Constructi-
onerne, da har det Danske baade sin egen Art og nok saa smuk Stil og Korthed; Ja det er endnu meere pyntet og regelmæssigt. I det Gothiske ere Casus; Personæ m. v. fiendeligere fra hinanden, end i de bemeldte Sprog, det Danske undtagen, som ogsaa herudinden haver endnu større Fortrin. Hvad Endsken i Besynderlighed angaaer, fandt Theodisca og den Danske Tunge, behagelig holdes imod hinanden. Der ere endnu Skrifter til i begge Sprog. Man fandt begynde i det 9de Seculum, og holde ved til det 13des Udgang, og skal det da for alle ret dommende Kiendere vise sig,

at det gamle Tydske Sprog har, uagtet Ordenes tydelige Overeensstemmelse, været af en anden Art og aldrig naaet den Fuldkommenheds Grad, som det gamle Danske. Der maa tages hvilket Ene man vil: Poësie, Historierne, Lovene, det Nordiske Sprog skal jevnlig og i alle Tilfælde spille Mester.

Lader os nu see lidt nøjere til den blomstrende og udblomstrende Danske Tunge. Dens Tilstand i de allerældste Tider veed vi ikke andet om, end hvad vi domme af Othins og flere ældgamle Oder, som endnu ere overblevne, og af de korte Taler, Ordsprog og Talemaader som læses alle vegne udstroede i de ældste Nordiske Bøger eller Authorer, der handle om visse Kongers og berømte Mænds Gierninger. Endskjønt de første rimelig ere noget forandrede, og Skrifterne forfattede noget efter den Tid de handle om, fremstikker dog klarlig det Nordiske Sprogs overordentlige Fuldkommenhed og Smukhed. Vi vil ellers give den egentlig bekiendte blomstrende Alder en Tid af omtrent 500 Aar; saa at Kong REGNER begynder og

WALDEMAR den Anden slutter den. I at fastsætte denne Alders Begyndelse, følger jeg, med Grund, Torfæi Tidsregning, uagtet de ham giorte Antegnelser. Poësen har gierne raffineret Smagen, og af den fand man domme om Sprogets Tilstand og Fuldkommenhed. REGNER og hans Sonner vare gode Poëter, og havde som bekiendter, meget at sige her i Norden. I HARALD HAARFAGRES Tiid naaede den gamle Poësie Spidsen, fornemmelig i Norge. Med Christendommens Begyndelse begyndte Lærdommen i disse Lande, og upaatvivlelig er den Danske Tunge, for medelst samme, bleven endnu meer polieret i de første 200 Aar; Fra den Tiid have baade de Lærde og Poëterne kunstlet paa Sproget; Ja iblant alt for meget, og laanet mange Ziirligheder af det Latinske. Endeel Konger vare gode Poëter, og de fleste store Liebhabere af deres Modersmaal, hvorsfore de og x handhævede det af alle Kræfter, besynderlig ved Lovens Mageløse Stiil og Udarbejden. Mig tykkes, at her i Dannemark har Kong WALDEMAR den Anden neppe havt sin Lige. Han var

en

en stor Lovgiver og tillige Lærer i Sprogets Rigtighed, og den Runiske Litteratur.

Naar Blomsteret falder af, kommer Grøehuset til syne. Begyndelsen af den udblomstrende Alder, har vi at takke for de endnu conserverede gamle Love. Mange Konger i Norden gjorde dem stor Umage for at lade Lovene skriftlig forfatte, rigtig skrive, og udskrive, ja tildeels forbedre, hvilket Arbejde meget har hjulpet til at afværge Sprogets Undergang og Forglemmelse. Nogle Konger i Danmark, og fornehmelig, (det vi veed) Kong WALDEMAR; i Norge Kong HAGEN og hans Søn MAGNUS KAGABETER; og i Sverrig Kong KNUD og BYRGER, med andre Fyrster og berømte Mænd, bør af samme Årsag staae høyst opskrevne hos os. Vi have ikke laant vores Love af Fremmede, og vi drive ikke paa at andre Sprogforbandtere have laant deres Love af os, allermindst de Gotter og Longobarder. Men Skriver Rigtigheden er i alle de Lovbøger vi nu have, meer eller mindre forandret; dog allermindst

i de udgivne Morſke. To Hundrede Aar for Reformationen begyndte den Danſke Tunge at forandres; Men da de vare til Ende, ſtandsede Fordervelfen noget, og i viſſe Ting, ved det Lærdommen fik igien Overhaand og fra Bogtrykkeriet udkom mange ſaadanne Bøger, ſom baade Høye og Lave nødvendig ſkulle bruge.

Nu vare de trende Rigers Dialekter blevent meer forſkiellige end tilforns, Sprogets Rigtighed var formindſket og endeel fremmede Ord indſtilkede. Aarſagen var de mange indſaldende Uroeligheder og Forvandlinger i Staterne, Fartens og Handels Tilvæxt Udenlands fra: De Handlendes og fremmede Troppers Forblivelse i Landet; og allermeſt det at Sproget blev ikke holdet ved Hærd og Magt, formiedelſt Skrifter, eller ved rigtig at udcopierte de nødvendige og begierlige Bøger, ſom vare ſkrevet i det ægte Sprog. Sprogets Forandring hængede af Sædernes, og Sædernes igien af Sprogets.

Det er høy Tid, at komme til det nu brugelige Nordiske, og især det egentlig saa kaldte Danske Sprog, som efter Anseelse er uligt den ægte Danske Tunge. I sig selv er Forskiellen endda ikke saa stor som den synes at være, vel ere mange fremmede Ord og Talemaader indførte, mest Tydske og Franske, som vi Efterhaanden have annammet. Men iblant dem opregnes nogle, som virkelig ere Danske fra Arlds-Tid, endskiont de have Overeenstemmelse med andre Sprog, og meenes nu at være deres Afkom. Her foruden er stor Forskiel paa Mundarterne i det nu brugelige Danske: Kiøbstædernes, og hos os den Kiøbenhavnske, holdes for at være den allerbeste, ordentligste og smukkeste: Men alligevel viger den mest fra vore Forsædres Sprog, og er folgelig den sletteste, meget blandet med fremmede Ord og Talemaader, fattig paa de ægte Danske og Stilen adskilligen forqvaklet. Derimod ude paa Landet i Siælland, paa de andre Der, og fornemmelig visse Stæder i Jylland er det Danske Sprog langt reener og rigere; saa at hos Bønder-Folk

finder

finder man en næsten utroelig Mængde af hyppelige Ord og Talemaader, hvilke Riøbstæd-Folk ikke forstaae, og derfor gierne lee ad den de slippe ud af Munden. Udtalen, mest den Jydske viger ogsaa fra, og begge Deelenes skurre i Ørene. Overalt har vi tabt meget af Sprogets Anseelse ved at glemme Casus i Navnene, Personer i Ordene, Forskiel paa Genera m. v. Derfor ere vi uvisse om endeel Navnes Genus; hvilke Casus visse Præpositioner styre o. s. f. Mange umistelige Stamme-Ord savne vi, og deres Derivata ere saa forvredne, at vi fand ikke kiende dem igien, opløse, eller gjør reede for deres Oprindelse. Ja tidt og ofte, omendskiønt Stamme-Ordene ere til, og os endnu bekiendte, vide vi dog ikke at visse bekiendte Derivata ere kommen derfra. Af denne Aarsag er Skrive-Rigtigheden meget gaaen til Agters. Endelig er det en stor Skade for os at iblant de glemte Ord ere endeel Emphatiske, det er saadane som have riig Indhold, og vi maae nu bruge mange Ord i stæden for, saa fremt Meningen skal blive vel og klarlig nok udtrykket. Hvad
den

Den Norske Dialect angaaer, da tales næsten den samme Dansk udi Kiøbstæderne og ved Søefan-
ten i Norge, som her hos os; nogle Ord og Ma-
nerer i Talem undtagne. Accenten er der ogsaa
besynderlig. Oppe i Landet beholde Bønderne
meget af det gamle Sprog; saa at vi som komme
der Fremmede fandt besværlig forstaae dem, ikke
alleneste de ubekiendte Ord, men ogsaa Udtalen og
Accenten staaer os i Vejen. Nogle overblevne
Casus findes her; men de ere ubestandige, og Bøn-
derne have ingen Videnskab derom. Paa Særøe
er endnu en god Deel af det gamle Sprog ufor-
andret, og fandt derfor gaae i Rang med det Siøld-
Norske; endskjønt der forstaaes, prækes og skri-
ves det moderne Danske. Naar vi upartist be-
tragte de Svenskes Modersmaal, maae vi give
disse vore Naboer den Roes, at de have bedre end
vi passet der paa; De har taget dem for i Agt, seet
at holde det gamle Sprog ved lige, og stræbet
mueligst at afværge dets udarten. Til denne Ende
har de udelukket fremmede Ord, givet de gamle Love
ud iblant Folket: Efterlignet Stilen i deres egne

nye Love og Forordninger, og mange Stæder indført gode gamle Ord i deres Skrifter. Heraf kommer det at det Svenske Sprog, uagtet det betydelige Skaar det fik, som nylig blev meldet, er dog for nærværende Tiid renere end vores, visser mindre fra den gamle Danske Tunge, og har flere Emfatiske Ord conserverede. Den Svenske Nation er meget nidkær over Sprogets Reenhed, og hitter paa allehaande Raad til dets Bedligholdelse; Dog er det at beklage, at hos dem ere endeel Casus og Personer, eller deres Endelser siden Reformationen mistede, og nu omstunder arbejnde de Lærde mest paa allehaande Kunstord, som lidet slægte paa det ægte Sprog.

Saaledes er det da gaaet til med vort gamle Modersmaal og dens Mundarter her i Norden. Men mon da den ædle Danske Tunge er ingensteds meer at finde, saa fuldkommen som den var i den blomstrende Alder? Mig synes jeg har truffet den eensteds: Jeg tvivler ikke derpaa, og tør paaataa det, endskjønt det er nu en hart ad uhort

Ting: Mængden veed intet derom, og vil maa-
 skee sige derimod. Jeg vil da med saa Ord vise
 Dem hvad jeg har fundet. Den Tid vores Dron-
 ning beherskede med uindskrænket Myndighed, den
 gandske Norden, og nogle af dens Undersaatter
 indførte ogsaa dens Regiering i andre Lande; da
 traf det ind, at nogle Flygtlinge maatte rømme
 herud fra Rigerne, og opsøge nye Boeliger paa
 en langt bortliggende Ø i det vilde Hav. Af
 Kierlighed og Respect imod deres gamle Regen-
 terinde indførte disse Folk den samme Herskabs
 Maade paa Øen, som de vare vant til. De
 søre hende ævig Troeskab, og det ikke eeneste for
 Dem selv; men ogsaa for alle deres Efterkommere,
 hvilke virkelig have holdt denne deres Forsædres
 Eed, til i vore Tider. I veed vel, mine Brødre,
 at jeg taler her om Islænderne og jeg er vel ikke
 den første, som bringer det frem at de beholde end-
 nu det gamle Danske Sprog. Winslows Farrago
 Arctoa er eder bekiendt. Men lader eder ikke an-
 sække af det han siger efter Arngrim Jonson at
 det Islandiske Sprog er det gamle Gothiske og til-
 lige

lige det ældgamle Danske. Ellers maae jeg be-
 kiende, at jeg ikke tilforns har troet dette Sprog
 var den ommeldede Danske Tunge; I hvorvel jeg
 alle Tider har æret den Islandske Mundart,
 baade for dens Aldes skyld, og tillige dens Rig-
 hed og Guldkommenhed, som strax faldt mig i
 Øynene. Jeg vidste nok at Island var fordum
 Musernes Sæde, eller ligesom et stort Academie,
 og end i Dag bør det ansees, som et uforligneligt
 Archiv, for heele Norden; thi en utroelig Mængde
 af Historiske, Juridiske og andre Skrifter kom-
 me herfra og største Deelen er forfattet af Islæn-
 derne selv, i det almindelige Nordiske eller Gam-
 mel-Danske Sprog. Alligevel tænkte jeg den nu,
 brugelige Islandsk var gandske fra den gamle for-
 andret; thi dette have nogle af Islænderne selv skre-
 vet og fortalt. Men nu har jeg faaet andre Tan-
 ker, efter at jeg kom i Bekjendtskab med nogle i
 denne Materie bevandrede Islændere, hvilke har
 overbevist mig derom, at det reene Sprog, som
 der endnu tales og skrives, er det samme som det
 deres Forfædre brugte i Snorre Stur lesens Tid.

Det at Udtalelsen er lidt forandret, Ordene skrives
 ikke paa den ældste Maade, og af faa-saa rigtig
 som tilforns, og at der ere endel fremmede Ord
 af Tydsk og Latinsk Oprindelse indførte i Sproget;
 dette, siger jeg, har været Grunden til bemeldtes
 Dømmen, og tilmed have nogle af Islænderne be-
 gaaet den Skrøbelighed, saadan en Meening at
 underskrive paa det de selv af Fremmede kunde an-
 sees for desto lærdere, siden de forstodde det gamle
 Danske Sprog, hvilket nu skulde være gandske
 uddødt; endssiont baade Bønder og Tjeneste-Folk
 over hele Island forstaaer endnu uden Hinder,
 alle, i det gamle Nordiske Sprog Hændskrevne
 Historier, som daglig læses for dem om Vinteren:
 At de ikke just forstaae til Grunde alle Lovens Mee-
 ninger eller de gamle Viser, som Poëterne have
 med Billie gjort usforstaaelige, det er ikke at undre
 paa; thi Almuen forstod det heller ikke i gamle
 Dage. Slige Ord og vanskelige Stæder at for-
 klare har steds været de Børdes Arbejde. Jeg blev
 da, til min egen Fornøielse igiendrevet og begyndte
 siden for Alvor at undersøge dette igiensindne, vore
 fiære

Ælere Forsfædres Modersmaal. Min Lykke var
 det, at jeg traf paa grundige og redelige Undervi-
 sere. Vi vare alle Patrioter, og det var os
 desto lettere at vinde hinandens Venfkab, og giøre
 god Fremgang i vore tilfælles Paa- Arbejdelfer.
 Det Islandfke Sprogs Fuldkommenhed bragte
 mig ret i Forundring. At det fand kappes om
 Prisen med de fuldkomnefte, med det Grækfke og
 Latinfke, i Declinationerne, Ordenes Bøjelfer,
 o. f. f. Det er en Ære, som vel intet nu levende
 Sprog tager Deel i. Nætheden i Stilen og Dyb-
 fundigheden i Talemaaderne fand jeg bedre slutte
 mig til, end indfee, dets Righed er uførlignelig,
 og neppe noget Sprog i Verden har faa mange
 Stamme-Ord, som det Islandfke. Derfor er
 dets Poëfie faa kunftig, at den ingenfteds har fin
 Mage, og vore Lærde have maat falde i første
 Forundring derover. Al disse ovenanførte Aars-
 ager er Sproget faare vanffeligt at lære, og en
 Islænder glemmer gierne faavel Ordene, som den
 rette Udtale, naar han kommer i fremmede Lande,
 og har ingen af fine Landsmænd at snakke med.

Et Barn har ikke lærdt det til Nødvendighed før
 rend det er 16 Aar gammelt, og kommer det Uden-
 lands, har det efter et Aar glemt at declinere og
 conjugere Mangen een har ikke fuldlært det umiste-
 ligste før end han er fuldvoksen, og der treffes de
 som aldrig lære at tale det rigtig.

Sitelen har lovet at handle noget om Spro-
 gets Forbedring; at forstaae især det nu brugelige
 Danske. Jeg veed, kære Brødre, at I høre mig
 gierne, og det er derfor jeg haver indladt mig i en
 saa delicat Materie om den Danske Tunge. Vi
 ere i Hoved-Sagen alle af samme Sind, Høje
 og Lave, ønskende, som retskaffene Patrioter, at
 Modersmaalets Forbedring maatte faae lykkelig
 Fremgang. Vor Attraa er at naae tillige med
 en stor Binding, nemlig det almindelige Vel; trods
 hemmelige Fiender og Ulykkes Fugle som elste
 fremmede Bellyster, og fremmede Dragter i Sam-
 fund, med fremmede Sprog og Sæder: Trods
 dem som vidende og uvidende, seende blinde gjøre
 os Forhindringer; jeg meener især alle flette Sma-
 gere,

gere, tavse Hyklere og falske Fredsfrigere. Enhver af os kand have sin Maade, og derfor fremsetter jeg min, vel vidende, at naar jeg tager fejl, overbærer J det med mig, og hvad nyttig jeg kommer med, det vil J ikke alleneste bifalde i Tankerne, men med Jver bringe det til en god Virkning. Men siden der ere allerede anlagde tvende Beye til Sprogets Forbedring, og den ene løber i Vester, den anden i Øster; da maa jeg, førend jeg gaaer videre betragte dem begge, hver isfor sig, og sige mine Tanker om dem. Den første er den almindeligste; thi Mængden, baade Lærde og U lærde følge den. En meget bred Bey, som har utallige Afveje, der alle gaae til en ufrugtbar Ørken. Men saasom den er rom nok og har ingen synderlige Anstods Steene eller Hinder, da er den for de fleste overmaade behagelig. Planen er denne: Man beholder de bekiendte fremmede Ord, som for nogen Tid siden er kommen ind i Sproget, og hvilke meenes at være gandske nødvendige: Alleneste, de skal have Jndenlands Klæde paa, det er at sige, en Dansk Endelse, og een Bogstav, eller flere,

fratagen eller tillagt, for at give dem Anseelse af Danske Ord. De andre nye og fremmede Ord, som man har i Duplo, og naar der ere til daglige Danske Ord af samme Meening, casseres. Med Talemaaderne er det samme at forstaae: De som ^x ere besynderlige i Udenlandske Sprog, og lade til at være høye og snukke for Indbildningen, indføres da paa Timen i vores Danske. Fattes der nogle, hentes de alle Tider fra Fremmede, sammensøyes og omdannes efter egen Behag.

Overalt, hvad Stilen betreffer, da maae den være flydende; lige meget om den er ægte Dansk, eller ikke, naar kun Ordene have Anseelse af at være Danske. I alle disse Regler, komme baade Lærde og U lærde overeens; thi I veed, mine Brødre, at i disse oplyste Tider, skrive de U lærde ligesaa meget, ja langt meere end de Lærde, hvilke ere mindre dristige end hine. De Lærde have bannet de U lærde Benen, med at bruge ikke mere Latin, men enten Fransk, Tysk, eller og den benævnte Dansk, som Mængden af de Indfødde taler,

taler, og de tvende første Sprog forstaae fast alle
nu omstunder. Latinske Ord, som nødvendig maa
bruges, gøres ubøielige og bekomme en Italiensk
eller Fransk Endelse, for at den skriveshge Almue
desto tryggere kand tage fat paa dem og sætte dem
med mindst Umage, hvor ham synes. Lærde
Folk maae have noget forud som de andre skal
kunde see, og nødes til at bekiende med Høya-
gelse. Den Spaniske Dybsindighed blandes her
med Fransk Letsindighed. Stilen er Poetisk,
Meeningerne korte, afbrudte og deres Orden for-
virret, det meste mueligt er, dog overalt flydende:
Constructionerne, og de fleste Ziirligheder laanes
af Latinen; dog maa den ikke have Navn derfor.
Altting skal hede fornemme Dansk. Orationerne
maa læses op; thi skulle de læses uden ad, maatte
de skrives i en naturlig Orden, eller Sammenhæng
og just dette holdes for Pedanterie. En Taler
gør forfærdelige Lustspring, og frembringer i et
Øyeblik saa klarfinnende Phænomena at de for-
blinde Tilskuernes Øyne. Men disse Lusthendel-
ser forsvinde hastig, og der er ingen Tid eller Hæde

i dem. Kort sagt, mine kiære Brødre: I denne prægtige Dansk er intet Dansk, og de Lærde som smidde den, ere gandske ulærde i deres Haandværk. I Stæden for at forbedre Sproget, fordærve de det i Bund og Grund. Ja de Ulærde, som gaae paa denne Bey, ere ikke nær saa skadelige, just derfor, at de ere ulærde.

Den anden Bey bruges lidet nu omstund: Den er baade smal, ujevn og steenig, folskelig langsom og besværlig; men den har ingen Afveje, og fører til en behagelig frugtbar Egn, hvor den Danske Tunge vil stifte et nyt Rige igien. Kunns saa have udvælgte denne Bey; men de ere idel lærde Patrioter, og ærlige Folk, som vil tale og skrive reent det Danske Sprog, og til den Ende udelukke saa meget skee kland alle fremmede Pryddelser Ord og Talemaader, men holde de indfødte og rigtige ved Hævd og Magt. Hvor der noget umisteligt er glemt og gaaet af Brug, der opsoge de det, og bringe det for igien. Det er dem ikke nok at bringe Danske Ord; de vil ogsaa giøre en rigtig

rigtig Dansk Stil, som er ligesaa tydelig som den er naturlig. De ere ikke for storagtige til at lære Dansk af fattige Folk og Pøbelen, eller de eenfoldig talende Landets Born, og de tage til takke med alleslags gamle ringe-agtede Skrifter, naar der kun er noget at finde, som tiener til Sprogets Forbedring. Men Skaden er at disse Folk have liden Fremgang, det synes mig ogsaa at de ikke ere diærve nok; de vide at deres Forbedrings-Maade er Mængden ikke for: Den critiseres og uglees af alle dem der gaae den forbemeldte afsare Vej: Deres Stil behager ikke: Deres Væsen staaer ikke an, og overalt have de kun liden Gunst eller Medhold at vente fra Fremmede, hvis Sprog de vil udfene og drive i Landfugtighed. Værer alligevel ved got Mod, mine Brødre! det er eder jeg meener. Bliver ikke trætte, hvem veed, eders Bestandighed kunde maaskee faae Seyers Krandsen førend I venter den!

Fortryder nu ikke, at jeg legger hertil mine Tanker, og sætter dem saa eenfoldig frem. Eders
 Wiis

Blisdom og Lærdom, eders velfortiente Anseelse,
 eders Kierlighed til Fædernelandet, lider intet der-
 under. Jeg bærer stor Høiyagtelse for eder, og
 skatterer mig ret lykkelig hvis I blive mine Over-
 Dominere. Jeg er paa samme Ben som I, og
 bruger eders Maade; allenoſte jeg frembyder et
 lidet Tillæg, en liden Project, ſom gaaer derud
 paa, at vores Ben ſkulle gøres bredere, og broe-
 lægges overalt. I ſige, det Arbejde varer alt for
 længe, og i mellertiid avancere de andre; men be-
 tænker, at det er Skrøbelighed og Utaalmodig-
 hed hos os, at vi vil komme ſaa ſort af Stæd.
 Store Træer ſkal have lang Tid til at vore; men
 de blomſtre ogſaa længe og ældes længe, derefter.
 Ligedan gaaer det med eders Forehavende. Lad de
 andre have Fortgang; de avancere tilbage, nu
 gaae de een Afvejen, nu en anden, og allesammen
 til en Udørken, hvor deres Arbejde bliver ufrugt-
 bart. Hører da min Proposition: Førſt at ſamle
 alle de Gammel-Danſke Ord og Talemaader, ſom
 endnu ere at finde i Provincerne, i Norge og lige-
 ledes hos de Svenske, frem for alle dem vi trænge
 til;

til; ligemeget om de ere fordreiede og gale skrevne, saa at vi veed ikke deres Oprindelse; Men Bemærkelserne maae tydeligen beskrives. Til dette Arbejde burde udsøges dueelige Mænd, som have Lyst, Standhaftighed, og vedbørlige Studeringer. Alle gamle og nye Skrifter skal gienneisøges og udplukkes. De udtrykte Love ere allervigeste af Exempler paa got. Dansk, ikke eeneste i Lovens Stil. De gammel dags Skrifter som ere udfomne i og siden Reformationen. Psalme-Bøgerne maae ikke gaaes forbi: Ja Septimii, og andre saadanne Danske Biser bør heller ingensunde foragtes. Ud af denne Samling bør da komme et lærdt Lexicon, hvor inde alle Danske Ord skulle dømmes, og opløses indtil Stamme-Ordene. De som vi ikke med Visshed forstaae, eller ere i Stand til at opløse, skal dog anføres, og deres Mening det tydeligste, skee kand, forklares. Vi bør ikke være for strænge i at udelade alle de Ord som de Endste ogsaa have; thi der ere mange saadanne Danske af Oprindelsen.

Nu kand her møde os store Tvivlsmaal, Modsigelser og Forhindringer, der kunde gjøre os forsagte. Hvordan kand vi opløse og forklare alle de omtalte Ord? Hvor kand vi fficelle de oprindelig Endske Ord fra dem, som kuns ere over-
 eenstemmende og Danske af Oprindelsen? Hvo kand vi vide hvilke Talemaader i vores nu brugelige Sprog ere ægte eller ikke? Hvo kand vi gjøre et Dansk Etymologisk Lexicon, det har ingen giort saadan et Bærk tilforns, og de smaa Prover vi have, vise mangfoldige Fejl og alt for liden Styrke i Sprogets Etymologie. Og endelig: Om nu saadan et Lexicon kom ud, hvad ville det hielpe til at forbedre vort Modersmaal? Ney Brødre! Vi maae ikke være saa tvivlsomme eller Tillidsløse imod os selv. Lader os kun ingen Gliid spare; vi skal nok komme til vores Maal med Tiden. Det er ikke et eller to Aar, men maaskee 100 Aars Arbejde. Det er endda got; og maaskee vi paa en kort, paa en 10 Aars Tid kom saaledes i Gang, at vi kunde see forud Sagens vise Fremgang. Mogle Nations oners Exempler kand ogsaa vise at saadan en Forbedring

dring er muelig, og fandt blive virkelig uden Hæveri. Vi vide jo, at en Konge har, ført for disse Tider været i Stand til at omdanne og stampe et heelt Sprog, ja at bringe det, formedelst saadan en Omffabning i største Ansæelse.

Men Islænderne ere umistelige ved dette Arbejde. Deres Sprog er hos os en Herlighed, hvis Mage intet Rige i Verden har. Forunderligt, at vi hidindtil ikke har ført os det til Nytte og vore Naboer have dog gjort det, hvad Ret havde de vel til vores Eyendom? Om det Islandske Sprogs Ypperlighed har jeg sagt noget i Forvejen, og kunde sige meget meere. Ved dets Hielp fandt vi sikkert vrage alle de mistænkelige Ord og Talemaader som hos os. Vi fandt rette, opløse, og forklare største Deelen af vores Norske, Tyske eller andre vanskelige Ord: Giøre en grundig Dansk Ordbog; og med et Ord: Vi kunde igien nem denne Bey uendelig berige og smykke vores oftbemeldte Modersmaal. De Svenske lærer os at dette er giørligt; thi da de saae at de vare ikke
meer

meer det gamle Sprog mægtige, loffede de nogle Islændere til Sverrig, og ved at lade dem forskaffe sig Authores fra Island, forklare og udgive nogle af dem i Trykken, da have de forøget og pyntet paa deres Modersmaal. De har indført i deres Ordbøger, og der fra ind i det Svenske Sprog mange Islandske Ord og Talemaader, som de tilforns ikke eyede. Det er derfor høy Tiid, at vi komme med, og hvem veed, vi kunde inden kort Tiid oprette det forsømte igien, siden vi have den Islandske Nation hos os, og den allerbeste Lejlighed til at profitere af dens Omgang. Men vi maae da gaae anderledes til Værks, end hidindtil skeet er. Vi skal hverken indbilde os eller andre, at vi kand lære af os selv at forstaae det gamle, eller Islandske Sprog til Gavn; ikke heller at vi kand tage hver een der kommer fra Island til at lære os det. Allev undervette i de der henhørende Ting; thi endstignende allesammen tale dette deres Modersmaal, kand dog faae giøre tilstrækkelig Reede derfor, allermindst for Poësiens, Lovenes, eller andre Authorum svære og mørke Stæder. Af os selv
komme

Komme vi endelig saavidt, at vi fandt tyde een og anden Mee-
 ning, allerhelst naar den er Historisk, ved at indsee Overeenstemmelsen med vores Moders-
 maal, med Svensk, Tydsk, Engelsk eller ogsaa de bekiendte dode Sprog; Men vi tage tidt Fejl i
 de letteste Mee-
 ninger, og fandt ingen Ben komme med hele Resten, eller giøre rede for vores egne
 Forklaringer. Ordenes adskillige Bemærkelser vide vi ikke: Deres Bø-
 yelser forvilde os: Tale-
 maadernes Tynd indsee vi ikke, og de fleste gange
 hielp vi os frem med Gissninger. Hvad dem af os
 betreffer som have givet noget ud i dette Sprog, og havt Ord
 for at forstaae det; da nægte Islæn-
 derne reent ud, at nogen af dem har været ret grundig derudi;
 thi enten har de taget en Islæn-
 der sig til Hielp, eller og deres Arbejde har ikke holdt stik;
 saa at naar Bønderne i Island skal have seet slige trykte
 Stæder af deres Sagar, har de forundret dem og spurgt,
 hvor den bagvendte Mundart er kommen fra; thi de mærke
 strax, naar en Bogstav, en Kasus, en Bø-
 yelse m. v. er urig-

rig. Vi lade een eller anden Islænder arbejnde for os, og betale ham hans Umage med Penge; derpaa give vi vores Værk ud, og melde ikke hans Navn. Den Maade er ikke sikker for os. Slette Arbejdere ere vel fornøiede med at lade sig got betale, hvad som lidet eller intet er værdt og staae dog ingen Hazard, siden de ikke blive bekiendte; men mon ærligfinede og duelige Personer vil lade dem saaledes bruge? Nej; Vensvende fand vi alletider faae, som ere dristige nok til at give dem ud for lærde Arbejdere og tage god Betaling for det som ikke duer; men bag efter fand den hele Umgang blive os selv til Banære. Derfor er det bedre, at søge kun de grundige og redelige: Hvad de gjør, bør de have Navne for og Betaling oven i Kjøbet, saa bør de da ogsaa svare for deres Arbejde. Paa denne Maade har en Worm, en Stephanius, en Resen, en Bartholin og flere berømmelige Danske Mænd bragt noget lærdt ud af det Nordiske Sprog for Lyset; det gaaer slet intet fra deres Lærdom og Fortienester, endsskiont de nævne deres

Hande

Handlangere og Correspondenter. Derimod kunde jeg navngive andre Forfattere og Fortolkere, som have arbejdet ved det gamle Sprog og fortiet deres slette Medhjælperes Navn, i Tanker om at beholde Æren allene; men deres Bærker har ogsaa været derefter og de have forarsaget langt større Skade end Nytte for det Almindelige.

Forunderligt er det at ingen af os har taget sig for at lære det gamle Sprog ret af Grunden, da det dog vist nok er giørligt. Vel er det besværligere end Latin og Grædsk, hvis det skulle læres paa samme Maade, thi Stamme-Ordene ere saa mangfoldige, og Mængden af Regler og især Exceptionerne bebyrde Hukommelsen, men ved det Sproget er endnu levende, kunde det meget bedre læres ved Umgængelsen, allerhelst om man ogsaa havde studerede Folk ved Haanden, hvilke kunde forklare og give Raison for de vanskeligste Poster. Jeg spørger derfor om det ikke var værdt for denne Sags Skyld at reyse over til Island.

Naar een paa den Maade var bleven Sproget mægtig, og reyste derfra igien kunde han dog læt beholde det især i Kiøbenhavn, ved at læse de gamle Skrifter, omgaaes og snakke med een eller anden af de Islandske Studentere, som veed at tale Sproget reent; samt med skriftlig at øve sig i Stilen. Intet var heller at ønske, end at nogle til dette Arbejde vel oplagte Mænd ville med samlede Skrifter søge at blive Sproget mægtige. De ville i Sandhed udrette noget stort, og det Danske Sprogs Forbedring ville upaatvivlelig gaae for sig. Islænderne kunde baade opmuntres og profitere derved; Ja endogsaa i deres Sprogkyns dighed. Gaa af dem have Venlighed til at lære de Europæiske Sprog, eller skaffe sig Gammel-tydske, Gothiske, eller Angel-Saxiske Bøger: Herudinde kunde vi baade lære dem og være dem i adskillige Maader behjælpelige. Jeg er forvissat om, at der ville komme nogen anseelig og tilfornis ubeskiændt Binding ud af vores tilfælles Studeringer. Hele Europa skulle aabne Dørene, og med

første

største Begierlighed tilkøbe sig den Danske Viisdom; thi alle paaalægtede Sprog og Mundarter ville blive sat i et klart Lys. De mange uforlignelige Nordiske Love ville komme for Dag; Lovkyndigheden faae et nyt Liv, og uventede Oplysninger opqvælde fra denne skjulte Kilde.

Nu mine Brødre! J tænker maaskee jeg er meget stortalende og tidt formegget emporteret for den Islandske Mundart; men undersøger kun og sætter alle Præjudicier til Side. Og, saasom det er heystnødvendigt at afværge vores Danske Sprogs videre Fordervelse, saa lader os frem for alt andet holde over og bevare de Levninger vi endnu have hjemme hos os af vore Forfædres Mødersmaal: Jeg meener her i Provincerne og i Kongeriget Norge. Vi skal see, de Svenske holde nok over det de have, og dette er os til stor Hielp. Lader os som sagt er holde vaaget Øie med den Danske Tunge i Island, og see den sammesteds bestandig vedligeholdt; thi hvis vi tabe denne ufor-

lignetlige Skar; da er alting forløben. Jeg siger det just fordi dette Sprog trues ligesaavel med sorte Skyer som vores egen. Her og der indtrænges fremmede slette Ord og Talemaader, alt for mange, deels af Taabelighed, deels af Skiodeløshed og nogle af Hyklerie og Ondskab, annamme, forsvare og beholde dem.

Lader os derfor alvorlig tænke og arbejnde paa det Danske Sprogs Forbedring og Conservation. Lader os samles for at samle det Tabte igien. Lader os heller give Afseend de Fremmedes Undigsheder, nemlig Udenlandske Bellyster og Karrerier som gierne følge med fremmede Sprogs Indførsel og Sammenblanding. Lader os ikke længer staae forgabede i et letsindigt fremmed Sprog, som aldeles ikke kommer det Danske ved og ikke engang for tjener at sættes i Rang med dette vores fordervede, endnu mindre med det forbedrede reene Modersmaal. Lader os langt hellere hyltagte det som vor Herre har givet os, og velsignet i mange Alder.

Til Slutning Brødre ! Fortørnes ikke over min Fritalenhed: Tager i alvorlig Betænkning, hvad een af eder har sagt i oprigtig Kierlighed, og af et aabent Hierte; endskjønt i en gemeen Stiil, og med et skiult Ansigt. J begribe jo Sagens Muelighed. Det lader sig dog heller sige, ja det er giørligere at stadfæste det forbedrede Danske Sprog i Dannemark; end at inddrænge det fordervede Danske Sprog i Frankerige: Den Project er eder ogsaa beklendt.

Lever da ævig vel, alle retsindige og ærlige Danske Mænd ! J retskaffene Patrioter ! Gud han kiender eder; thi J ere hans Bønner. Han har givet eder og eders Forsædres det Danske Sprog, til at dyrke og tilbede ham med, og han har velsignet det for eder i saa mange hundrede Aar.

Værer derfor ved got Mod og gjører
eders Skyldighed; thi det er Gud meget beha-
geligt, at I saaledes med Hjerter og Munden
takker og ærer ham, saavel for disse som alle
andre hans Velgierninger.

Læs mere om projektet på:

www.kb.dk/EOD

www.books2ebooks.eu

Om EOD-projektet

“eBooks on Demand” (EOD) – på dansk “eBøger on Demand” – er et europæisk samarbejdsprojektet, der blev indledt i 2006. Det omfatter 14 national- og universitetsbiblioteker fra hele Europa og finansieringen sker bl.a. via EU.

Projektet har gjort det muligt for brugere af Det Kongelige Bibliotek at bestille ældre bøger som eBøger på nettet via REX. På længere sigt vil brugere på denne måde få adgang til millioner af bøger på nettet fra europæiske biblioteker leveret i digital form som søgbare PDF-filer – såkaldte eBøger.